

OPINIA PUBLICZNA O PRAWACH OSÓB TRANSPŁCIOWYCH: POLSKA

TAYLOR N.T. BROWN, MPP

listopad 2017 R.

STRESZCZENIE

Badanie IPSOS Global Advisor z 2016 roku wskazuje na silne poparcie społeczne w Polsce dla instytucjonalnej ochrony przed dyskryminacją, prawa do zmiany dokumentu tożsamości, aby odzwierciedlał zmianę płci oraz prawa osób transpłciowych do operacyjnej korekty płci. Jednocześnie opinia publiczna nie jest zgodna co do innych kwestii, takich jak prawo osób transpłciowych do zawierania małżeństw z osobami płci, jaką dana osoba transpłciowa została oznaczona przy urodzeniu oraz wymogów dotyczących zmiany dokumentu tożsamości, aby odzwierciedlał zmianę płci osoby transpłciowej. Istnieje także opór przed przyznaniem osobom transpłciowym innych praw, takich jak prawo do adopcji. Kobiety, osoby starsze oraz te mające osobę transpłciową w swojej rodzinie, wśród znajomych lub przyjaciół są generalnie bardziej przychylnie prawom osób transpłciowych w Polsce.

Wybrane wnioski dotyczące stosunku opinii publicznej do osób transpłciowych i ich praw w Polsce przedstawiono w publikacji The Williams Institute zatytułowanej *Public Support for Transgender Rights: A Twenty-three Country Survey*, niniejszy artykuł natomiast zawiera bardziej szczegółowe dane pochodzące od polskich respondentów biorących udział w badaniu.

METODY

Badacze z The Williams Institute, IPSOS,¹ i BuzzFeed News wspólnie opracowali krótką ankietę, która została włączona do programu badawczego IPSOS Global Advisor, większego badania opinii publicznej przeprowadzanego co miesiąc za pośrednictwem narzędzia internetowego IPSOS Online Panel. Ankietę internetową przeprowadzono między 21 października 2016 r. a 4 listopada 2016 r. w 23 krajach.² Ostateczna próba obejmowała 501 respondentów z Polski w wieku od 16 do 64 lat.³

Próba jest reprezentatywna, a przedstawione tu szacunki oparte są na wagach statycznych podanych przez IPSOS tak, by odzwierciedlały charakterystykę demograficzną całej populacji Polski. Wnioski należy zatem odnosić do całej polskiej populacji w wieku od 16 do 64 lat.

W artykule termin *osoba transpłciowa* jest terminem zbiorczym, obejmującym osoby, których tożsamość płciowa jest niezgodna z płcią, która została im przypisana w chwili narodzin, a które ankietę charakteryzuje jako „osoby ubierające się i żyjące jako osoby płci innej, niż ta, z którą się urodziły”. Przed zapytaniem respondentów o ich poglądy na temat osób transpłciowych i ich praw przedstawiono im powyższą definicję oraz następujący przykład: „osoba, którą przy narodzinach uznano za mężczyznę, czuje się kobietą i dlatego ubiera się jak kobieta i żyje jako kobieta, a osoba, którą przy narodzinach uznano za kobietę, czuje się w rzeczywistości mężczyzną i ubiera się jak mężczyzna oraz żyje jako mężczyzna.” Definicja ta jest celowo tak obszerna i nie wprowadza dodatkowych rozróżnień na poszczególne mniejszości płciowe.

Ankieta składała się z szeregu pytań służących ocenie relacji respondentów i poczucia komfortu w relacjach z osobami transpłciowymi, a także ich poglądy na temat osób transpłciowych, ich praw, ról w społeczeństwie

¹ IPSOS jest jedną z największych na świecie firm badających rynki i opinie społeczne, mającą swe oddziały w 122 krajach.

² Grupa 23 krajów, w których przeprowadzono badanie, obejmuje: Argentynę, Australię, Belgię, Brazylię, Kanadę, Chiny, Francję, Niemcy, Węgry, Indie, Włochy, Japonię, Meksyk, Peru, Polskę, Rosję, RPA, Koreę Południową, Hiszpanię, Szwecję, Turcję, Wielką Brytanię i Stany Zjednoczone. W Indiach, gdzie dostęp do Internetu jest bardzo ograniczony, ankietę.

³ W przeciwieństwie do polskiej Próby, w badaniu przeprowadzonym w Kanadzie i USA nie brały udziału osoby w wieku 16 i 17 lat.

oraz cech. Respondentów poproszono także o dane demograficzne, w tym o podanie płci (mężczyzna lub kobieta), wieku, dochodu gospodarstwa domowego,⁴ i wykształcenia.⁵

Dane zawarte w tym raporcie obejmują statystyki zbiorcze i omówienie zakresu, w jakim czynniki demograficzne mają związek z poglądami na temat osób transpłciowych i ich praw. Wyniki istotne statystycznie w przedziale ufności 95% przedstawiono jako niedostosowany iloraz szans. Dodatkowe informacje na temat metodologii znaleźć można w oryginalnej [publikacji](#) The Williams Institute.

OPINIA PUBLICZNA

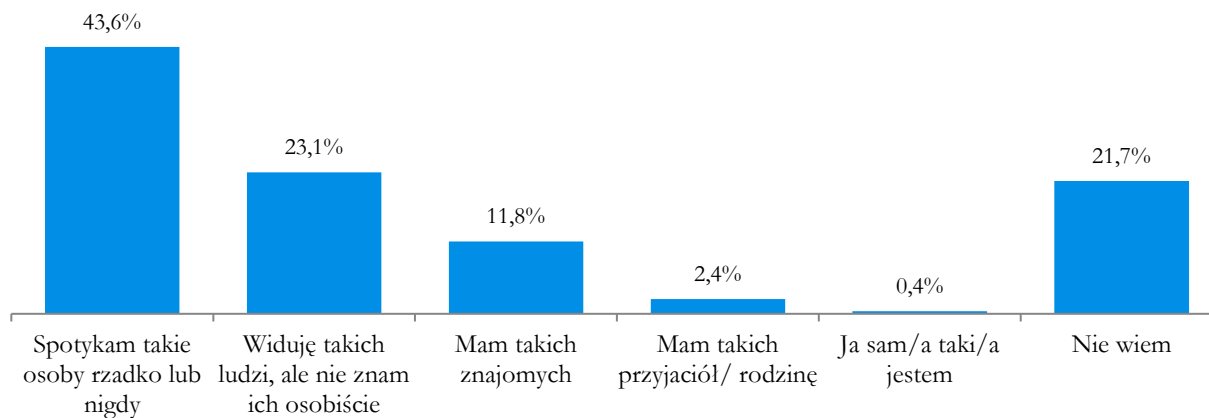
Osoby transpłciowe w bliskim otoczeniu

Szacuje się, że niewielu Polaków zna jakąś osobę transpłciową. Bliskość społeczna, czyli stopień, w jakim osoba z jednej grupy zna kogoś z innej grupy, może mieć istotny wpływ na opinie na temat innych ludzi. Aby określić bliskość respondentów w odniesieniu do osób transpłciowych, w ankiecie zapytano, czy: „widzieli takie osoby ale ich nie znają osobiście”, „rzadko spotykają takie osoby lub nigdy takiej osoby nie spotkali”, „znają taką osobę”, „mają taką osobę wśród przyjaciół lub w rodzinie”, „nie wiem”⁶ Odpowiedzi przedstawia Wykres I.

Większość respondentów (65,8%) odpowiedziała, że nie zna osób transpłciowych, spotyka je rzadko lub nigdy nie spotkała, bądź widziała takie osoby, ale nie zna żadnej osobiście.

Wykres I. Osoby transpłciowe w bliskim otoczeniu

Niektóre osoby ubierają się i zachowują w sposób charakterystyczny dla jednej płci, choć urodziły się z inną płcią. Na przykład osoba, którą przy narodzinach uznano za mężczyznę, czuje się kobietą i dlatego ubiera się jak kobieta żyje jako kobieta, a osoba, którą przy narodzinach uznano za kobietę, czuje się w rzeczywistości mężczyzną i ubiera się jak mężczyzna i żyje jako mężczyzna. Jak dobrze - jeśli w ogóle - zna Pan/Pani takie osoby?

Zaledwie 14,5% respondentów stwierdziło, że zna osoby transpłciowe – ma takiego znajomego, przyjaciela, członka rodziny, lub sam respondent jest taką osobą. Procent respondentów, który zna osobę

⁴ Miesięczne dochody gospodarstwa domowego podzielono na niskie, średnie i wysokie, stosując następujące przedziały: 0-3.399 PLN, 3.400-13.599 PLN i 13.600 PLN lub więcej.

⁵ Poziom wykształcenia podzielono na trzy kategorie: podstawowe (szkoła podstawowa i gimnazjum), średnie (szkoła średnia i szkoły pomaturalne), wyższe (szkoły wyższe i podyplomowe).

⁶ Respondenci mogli odpowiedzieć twierdząco na wiele pytań wskazujących na różne relacje z osobami transpłciowymi. Ta odpowiedź może dotyczyć różnych opcji, dlatego nie można jej zsumować.

transpłciową lub sam nią jest, był w Polsce niższy niż w pozostałych dziesięciu krajach europejskich objętych badaniem (zobacz Tabela I).

Tabela 1. Osoby transpłciowe w bliskim otoczeniu
Zna lub sam(a) jest osobą transpłciową

Polska	14,5%
Rosja	16,3%
Francja	17,0%
Węgry	19,9%
Niemcy	20,0%
Wielka Brytania	21,5%
Turcja	22,4%
Szwecja	22,6%
Belgia	24,4%
Hiszpania	24,9%
Włochy	32,0%

Spośród wszystkich krajów objętych badaniem IPSOS, respondenci w Polsce najczęściej odpowiadali, że nie wiedzą, czy znają osobę transpłciową (21,7%). Dla porównania, średni wynik dla wszystkich badanych krajów wynosi 6,4%.

Nie odnotowano żadnych istotnych różnic demograficznych, jeśli chodzi o młody wiek (poniżej 35 lat), płeć, wykształcenie czy dochody, między respondentami, którzy odpowiedzieli, że znają osobę transpłciową (w tym tych, którzy mają taką osobę wśród znajomych, przyjaciół, w rodzinie albo same są takimi osobami) a tymi, którzy odpowiedzieli, że nie znają żadnej osoby transpłciowej (w tym takimi, które rzadko spotykają takie osoby lub nigdy nie spotkały, i takimi, które widziały takie osoby, ale żadnej nie znają osobiście, oraz takimi, które nie wiedziały, co odpowiedzieć).

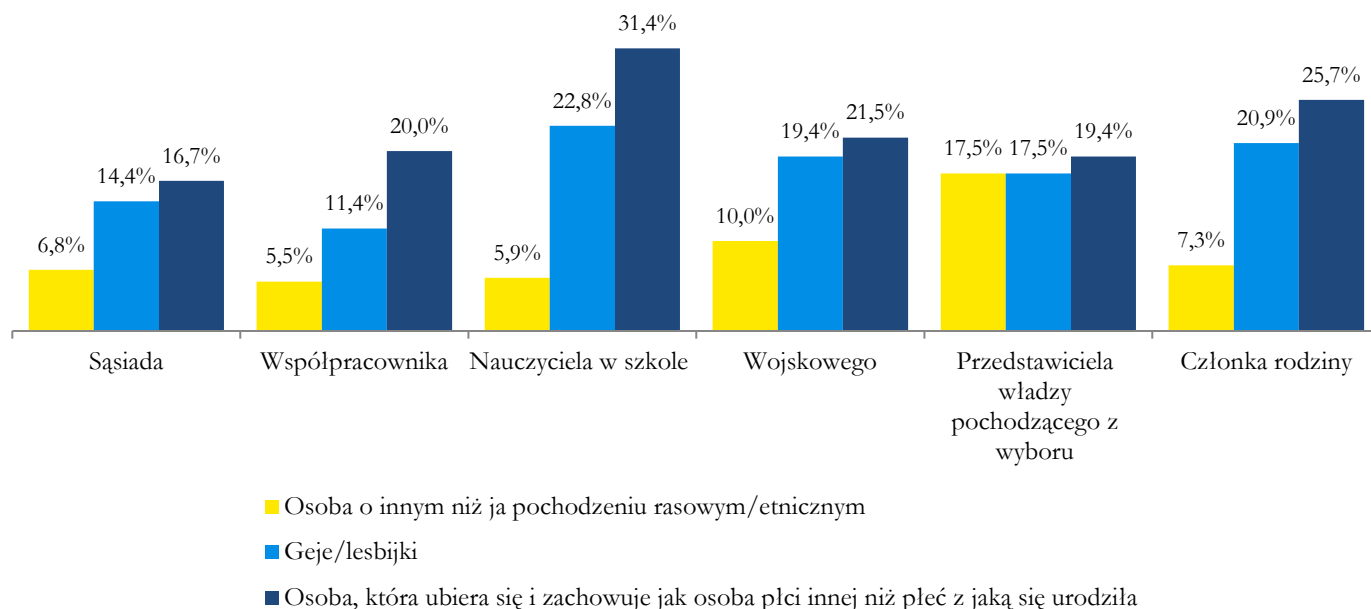
Stosunek do osób transpłciowych

Dyskomfort, jaki u wielu osób powoduje bliskość społeczna członków mniejszości, często wynika z uprzedzeń. Wykres II pokazuje postrzeganie osób transpłciowych w określonych rolach przez respondentów w porównaniu z innymi populacjami, w tym osobami o innym pochodzeniu rasowym/etnicznym, czy osobami homoseksualnymi.⁷

⁷ W badaniu pytano również respondentów o ich opinie na temat osób z chorobami psychicznymi oraz z niepełnosprawnościami fizycznymi w tym samym kontekście.

Wykres II. Stosunek do osób transpłciowych w społeczeństwie

Proszę wskazać osoby, których nie chciałaby Pani / nie chciałby Pan mieć za: . . .

Zapytani o to, jakich ludzi nie chcieliby widzieć w określonych rolach społecznych – jako swoich sąsiadów, współpracowników, nauczycieli, wojskowych, przedstawicieli władzy pochodzących z wyboru, czy członków rodziny – mniejszość respondentów wskazała na osoby transpłciowe. Wynika z tego, że większość polskich respondentów nie wskazała, że nie chciałaby widzieć osób transpłciowych w tych rolach. Około jedna czwarta lub mniej respondentów stwierdziła, że nie chciałaby, aby osoba transpłciowa była jej sąsiadem (16,7%), współpracownikiem (20,0%), wojskowym (21,5%), przedstawicielem władzy pochodzącym z wyboru (19,4%), lub członkiem rodziny (25,7%). Silniejszy opór odnotowano przed wykonywaniem przez osoby transpłciowe zawodu nauczyciela (31,4%).

Respondenci zazwyczaj wskazywali, że w porównaniu z osobami innego pochodzenia rasowego lub etnicznego, mniej komfortowo czują się z osobami transpłciowymi, w większości przypadków, znacznie mniej komfortowo. Na przykład: podczas gdy 31,4% respondentów stwierdziło, że nie chciałoby, by osoba transpłciowa była nauczycielem, to w przypadku osób o innym pochodzeniu rasowym/etnicznym - było to tylko 5,9%. W przypadku niektórych pytań procent odpowiedzi respondentów, którzy nie chcieliby, aby osoby homoseksualne lub transpłciowe były ich sąsiadami, wojskowymi, przedstawicielami władzy pochodzącymi z wyboru, czy członkami rodziny, był podobny.

Wśród polskich respondentów, osoby w wieku od 16 do 34 lat częściej niż respondenci w wieku 35 do 64 lat odpowiadały, że nie chciałyby, aby osoby transpłciowe były nauczycielami (OR=1,52, $p<0,05$),⁸ przedstawicielami władzy pochodzącymi z wyboru (OR=1,93, $p<0,01$)⁹ lub ich sąsiadami (OR=1,90, $p<0,05$)¹⁰. Mężczyźni częściej niż kobiety odpowiadali, że nie chcieliby widzieć osób

⁸ Wyniki nie pozostały istotne po uwzględnieniu zmiennych towarzyszących - znajomość osoby transpłciowej, płeć, niskie dochody (poniżej 3.999 PLN miesięcznie), wykształcenie.

⁹ Wyniki pozostały istotne po uwzględnieniu zmiennych towarzyszących - znajomość osoby transpłciowej, płeć, niskie dochody (poniżej 3.999 PLN miesięcznie), wykształcenie, średni OR=1,89, $p<0,05$.

¹⁰ Wyniki pozostały istotne po uwzględnieniu zmiennych towarzyszących - znajomość osoby transpłciowej, płeć, niskie dochody (poniżej 3.999 PLN miesięcznie), wykształcenie, średni OR=1,95, $p<0,05$.

transpłciowych w tych rolach, choć różnice te nie zawsze były istotne statystycznie. Mężczyźni częściej niż kobiety odpowiadali, że nie chcieliby współpracować z osobami transpłciowymi (OR=1,93, $p<0,01$).¹¹ Pod względem dochodów lub wykształcenia, poglądy respondentów nie różniły się w istotny sposób.

Osoby, które odpowiedziały, że znają osobę transpłciową, mają taką osobę wśród znajomych, przyjaciół czy w rodzinie albo same są transpłciowe, znacznie rzadziej odpowiadały, że nie chciałyby mieć takiej osoby za sąsiada (OR=0,36, $p<0,05$).¹²

Prawa osób transpłciowych

Respondentów zapytano także o ich poglądy na kwestię praw osób transpłciowych. W wielu krajach dokumenty tożsamości wydawane przez władze są wymagane lub niezbędne, aby korzystać z różnych świadczeń i praw, takich jak opieka zdrowotna, edukacja, transport i inne. Uzyskanie dokumentu tożsamości, który wskazuje faktyczną tożsamość płciową jej dla wielu osób transpłciowych bardzo kłopotliwe. W Polsce osoby, które chcą zmienić swoje dokumenty tożsamości, aby odzwierciedlały zmianę w oznaczeniu płci, mogą to robić tylko w sądzie, składając diagnozę lekarską i angażując członków rodziny w proces prawny.¹³

Większość respondentów – 60,6%, uważa, że osoby transpłciowe powinny móc zmienić swoje dane w dowodzie osobistym w przypadku zmiany oznaczenia płci.¹⁴ Według wykresu III, blisko 24,0% respondentów jest zdania, że osoby transpłciowe powinny mieć możliwość takiej zmiany bez żadnych ograniczeń.

Natomiast 15,9% respondentów odpowiedziało, że ich zdaniem, osoby transpłciowe nie powinny mieć możliwości zmiany danych dotyczących płci w dokumentach tożsamości bez względu na okoliczności.

¹¹ Wyniki pozostały istotne po uwzględnieniu zmiennych towarzyszących - znajomość osoby transpłciowej, płeć, niskie dochody (poniżej 3.999 PLN miesięcznie), wykształcenie, średni OR=1,95, $p<0,05$.

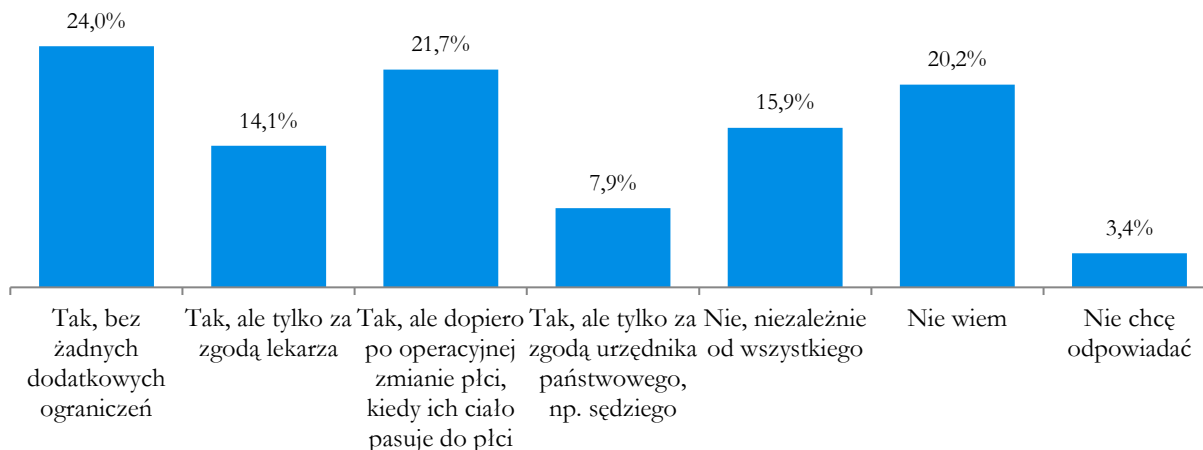
¹² Wyniki pozostały istotne po uwzględnieniu zmiennych towarzyszących - znajomość osoby transpłciowej, młody wiek (poniżej 35 lat), niskie dochody (poniżej 3.999 PLN miesięcznie), średni OR=0,25, $p<0,05$.

¹³ Zgodnie z raportem Fundacji Trans-Fuzja i Polskiego Towarzystwa Prawa Antydyskryminacyjnego, „brak jednolitych standardów dot. diagnozowania transseksualności w Polsce.” Fundacja Trans-Fuzja, Polskie Towarzystwo Prawa Antydyskryminacyjnego. (2014). Gender Recognition in Poland: A Raport on Court and Administrative Procedures. Warszawa, Polska: Fundacja Trans-Fuzja. & „Legal Gender Recognition: Change of Gender.” wyd. Transgender Europe, Trans Respect Versus Transphobia Worldwide, TGEU, 2017, transrespect.org/en/map/pathologization-requirement/#.

¹⁴ Respondenci mogli wybrać, kilka odpowiedzi na to pytanie, dotyczących tego, czy – a jeśli tak, to w jaki sposób – osoby transpłciowe powinny mieć możliwość zmiany swoich dokumentów tożsamości. Z tego powodu nie można zsumować wyników odpowiedzi. Możliwe odpowiedzi obejmowały: „Tak, bez żadnych dodatkowych ograniczeń,” „Tak, ale tylko za zgodą lekarza,” „Tak, ale tylko po przeprowadzeniu operacyjnej zmiany cech fizycznych na zgodne z ich tożsamością płciową,” „Tak, ale tylko za zgodą urzędnika państwowego,” „Nie, bez względu na sytuację” i „Nie wiem”.

Wykres III. Prawo do zmiany dokumentów tożsamości wydawanych przez władze aby odzwierciedlały inną płeć

Pozostając przy osobach, które ubierają się i zachowują w sposób charakterystyczny dla jednej płci, choć urodzili się z inną płcią. Czy Pani/Pana zdaniem powinny one mieć prawo zmienić w sposób prawnie wiążący oznaczenie płci w ich dokumencie tożsamości np. takim jak dowód osobisty czy prawo jazdy?

W opiniach respondentów na temat zmiany dokumentów tożsamości wydawanych przez władze pojawiło się zaledwie kilka różnic w zależności od cech demograficznych. Jednak respondenci o niskich dochodach w porównaniu z osobami o wysokich dochodach znacznie rzadziej odpowiadali, że osoby transpłciowe powinny mieć możliwość zmiany dokumentów tożsamości tylko za zgodą urzędnika państwowego (OR=0,45, $p<0,05$)¹⁵ i znacznie częściej wybierały odpowiedź „nie wiem” (OR=2,48, $p<0,01$)¹⁶.

Dzieląc odpowiedzi na to pytanie na dwie kategorie: osoby popierające prawo do zmiany dokumentów tożsamości i osoby temu przeciwnie, nie zaobserwowano istotnych zmian pod względem cech demograficznych respondentów.¹⁷ Natomiast wśród respondentów, którzy znają osobę transpłciową lub same są taką osobą, zdecydowanie przeważało poparcie dla prawa do zmiany dokumentów tożsamości. (OR=2,79, $p<0,05$).¹⁸

Respondentom zadano też szereg pytań o ich poglądy w sprawie pewnych praw osób transpłciowych oraz o to, jak bardzo zgadzają się lub nie zgadzają z różnymi stwierdzeniami przedstawionymi w Tabeli II.¹⁹

W przypadku większości pytań spora mniejszość respondentów w Polsce – mniej więcej co piąty – odpowiedziała, że nie wiedzą, czy zgadzają się czy nie zgadzają ze stwierdzeniami dotyczącymi praw osób

¹⁵ Wyniki pozostały istotne po uwzględnieniu zmiennych towarzyszących - znajomość osoby transpłciowej, młody wiek (poniżej 35 lat), płeć, wykształcenie, średni OR=0,46, $p<0,05$.

¹⁶ Wyniki pozostały istotne po uwzględnieniu zmiennych towarzyszących - znajomość osoby transpłciowej, młody wiek (poniżej 35 lat), płeć, wykształcenie, średni OR=2,52, $p<0,01$.

¹⁷ W tych analizach odpowiedzi „nie wiem” i „nie chcę odpowiadać” na pytanie o prawo osób transpłciowych do zmiany danych w dokumentach tożsamości nie zostały uwzględnione.

¹⁸ W tych analizach odpowiedzi „nie wiem” i „nie chcę odpowiadać” na pytanie o prawo osób transpłciowych do zmiany danych w dokumentach tożsamości nie zostały uwzględnione.

¹⁹ Pytania te dotyczą praw osób transpłciowych do operacyjnego dostosowania ich cech fizycznych do ich tożsamości płciowej, ochrony przez państwo przed dyskryminacją, adopcji, korzystania z łazienek przeznaczonych dla płci, z którą się identyfikują, rodzenia dzieci, małżeństwa z osobą tej samej płci, z jaką dana osoba transpłciowa się urodziła.

transpłciowych. Jednak w większości przypadków w Polsce poparcie dla praw osób transpłciowych jest większe niż sprzeciw wobec nich.

Większość respondentów zgadza się, że osoby transpłciowe powinny mieć prawo do operacyjnego dostosowania cech fizycznych do tożsamości płciowej (62,7%), która jest dopuszczona przez polskie prawo oraz prawo do ochrony ze strony państwa przed dyskryminacją (56,3%). Choć w Polsce obowiązuje zakaz dyskryminacji na tle szeregu cech, tożsamość płciowa do nich nie należy.²⁰ Choć brak poparcia większości dla niektórych innych praw osób transpłciowych zawartych w ankiecie, respondenci częściej zgadzali się niż nie zgadzali z przyznaniem określonych praw, w tym prawa do zawarcia małżeństwa z osobą płci, jaką dana osoba transpłciowa została oznaczona przy urodzeniu (41,7% wobec 36,4%), korzystanie z szatni/lazienek dla płci, z którą się identyfikują (44,1% wobec 33%), i do poczęcia dziecka, o ile jest to możliwe z biologicznego punktu widzenia (45,1% wobec 33,5%).

Jedyny obszar, w którym więcej respondentów było przeciw niż za, stanowiło pytanie dotyczące prawa do adopcji. Większość respondentów była przeciwna adopcji dzieci przez osoby transpłciowe (54,3% wobec 26,5%).

Wśród osób odpowiadających na to pytanie wystąpiło kilka różnic demograficznych pomiędzy osobami popierającymi i sprzeciwiającymi się. Gorzej wykształceni respondenci i o niższych dochodach byli raczej przeciwni prawu osób transpłciowych do operacyjnej zmiany płci, zawierania małżeństw, posiadania dzieci (biologicznych czy adoptowanych), korzystania z odpowiednich łazienek, czy ochrony przed dyskryminacją. Respondenci poniżej 35 lat znacznie rzadziej (OR=0,58, $p<0,05$) niż ci w wieku 35 do 64 lat zgadzali się ze stwierdzeniem, że osoby transpłciowe powinny móc zgodnie z prawem przejść operacyjną zmianę płci.²¹ Także mężczyźni rzadziej przyznawali, że osoby transpłciowe powinny móc zawierać małżeństwa z osobami tej płci, z którą dana osoba transpłciowa się urodziła (OR=0,56, $p<0,01$) i być chronione przez państwo przed dyskryminacją (OR=0,59, $p<0,05$).²²

Osoby, które wskazały, że znają osobę transpłciową (znajomy, przyjaciel, członek rodziny) albo same są taką osobą częściej popierały prawo takiej osoby do zawarcia małżeństwa z osobą, o takiej samej płci z jaką dana osoba transpłciowa została oznaczona przy urodzeniu (OR=2,15, $p<0,05$) i korzystania z łazienek dla płci, z którą się identyfikują (OR=2,22, $p<0,05$).²³

²⁰ „Anti-Discrimination.” wyd. Transgender Europe, Trans Respect Versus Transphobia Worldwide, TGEU, 2017.

transrespect.org/en/map/pathologization-requirement/#. & TGEU Transgender Europe. (2017). Trans Rights Europe Index 2017. TGEU.

²¹ Wyniki pozostały istotne po uwzględnieniu zmiennych towarzyszących - znajomość osoby transpłciowej, płeć, niskie dochody (poniżej 3.999 PLN miesięcznie), średni OR=0,56, $p<0,05$.

²² Wyniki pozostały istotne po uwzględnieniu zmiennych towarzyszących - znajomość osoby transpłciowej, młody wiek (poniżej 35 lat), niskie dochody (poniżej 3.999 PLN miesięcznie), wykształcenie, odpowiednio średni OR=0,53, $p<0,01$ i średni OR=0,57, $p<0,05$.

²³ Wyniki pozostały istotne po uwzględnieniu zmiennych towarzyszących - płeć, młody wiek (poniżej 35 lat), niskie dochody (poniżej 3.999 PLN miesięcznie), wykształcenie, odpowiednio średni OR=2,22, $p<0,05$ i średni OR=2,43, $p<0,01$.

Tabela II. Stosunek do osób transplciowych

Proszę wskazać, czy zgadzają się Państwo czy nie zgadzają z każdym z poniższych stwierdzeń na temat osób, które ubierają się i żyją w sposób typowy dla płci innej, niż ta z którą się urodzili.

	Zdecydowanie się zgadzam	Raczej się zgadzam	Raczej się nie zgadzam	Zdecydowanie się nie zgadzam	Nie wiem
Powinni móc poddać się operacyjnej zmianie płci, aby ich cechy fizyczne były zgodne z ich tożsamością	32,9% (164)	29,8% (149)	9,6% (48)	9,9% (49)	17,9% (89)
Powinni móc korzystać z łazienek przeznaczonych dla płci, z którą się identyfikują	19,2% (96)	24,9% (125)	15,0% (75)	18,0% (90)	22,9% (115)
Powinni móc zawrzeć małżeństwo z osobą tej samej płci, z jaką się urodzili	18,0% (90)	23,7% (119)	13,6% (68)	22,8% (114)	21,8% (109)
Powinni mieć prawo począć lub urodzić dzieci (jeśli są do tego zdolni biologicznie)	19,6% (98)	25,5% (127)	12,9% (64)	20,6% (103)	21,4% (107)
Powinni mieć prawo adoptować dzieci	9,9% (49)	16,6% (83)	18,3% (91)	36,0% (180)	19,2% (96)
Powinni być chronieni przez państwo przed dyskryminacją	24,7% (123)	31,6% (158)	13,6% (68)	11,6% (58)	18,4% (92)

Stosunek do praw osób transplciowych można, w pewnym stopniu, uzasadnić informacjami na temat tego, jak populacja jako całość postrzega status społeczny osób transplciowych i jakie ma na ich temat przekonania. Ankieta obejmowała pytania o to, jak ludzie odbierają osoby transplciowe, czy uważają, że osoby transplciowe mają zaburzenia psychiczne, popełniają grzech, naruszają tradycje, co może mieć wpływ na stosunek do praw osób transplciowych (zobacz Tabela III).²⁴ Większość respondentów nie podziela poglądu, że osoby transplciowe grzeszą przez sam fakt bycia sobą (57,4%). Respondenci częściej nie zgadzali się niż zgadzali także z opinią, że osoby transplciowe naruszają tradycje, na jakich opiera się ich kultura (48,7% wobec 30,9%), mają zaburzenia psychiczne (45,0% wobec 31,9%) lub są niepełnosprawne fizycznie (46,5% wobec 29,1%). Większość respondentów była zdania, że osoby transplciowe są również reprezentantami obecne w społeczeństwie tak samo jak inne osoby (54,0%). Jednak bardzo niewielu wskazało, że osoby transplciowe zajmują specjalną pozycję w społeczeństwie (14,2%) lub posiadają wyjątkowe dary duchowe (13,6%).

Wśród osób, które odpowiedziały na te pytania, cechy demograficzne inne niż płeć i wiek często nie były związane z przekonaniem na temat osób transplciowych. Podobnie jak w przypadku innych pytań, mężczyźni zasadniczo częściej wyrażali negatywne odczucia na temat osób transplciowych niż kobiety. Zdecydowanie częściej stwierdzali, że osoby transplciowe naruszają tradycje ich kultury

²⁴ Respondentów zapytano, czy ich zdaniem osoby transplciowe są chore psychicznie, upośledzone fizycznie, popełniają grzech, naruszają tradycje kulturowe, są to naturalne przypadki, mają specjalną pozycję w społeczeństwie, mają wyjątkowe dary duchowe. Respondentów poproszono o wskazanie, czy zdecydowanie się zdarzają, raczej się zgadzają, raczej się nie zgadzają, zdecydowanie się nie zgadzają, czy nie wiedzą, jak odpowiedzieć na te pytania.

(OR=1,81, $p<0,01$)²⁵ i zdecydowanie rzadziej, że osoby takie zajmują specjalną pozycję w społeczeństwie (OR=0,54, $p<0,05$).²⁶ Ponadto młodzi respondenci w wieku od 16 do 34 lat zdecydowanie częściej niż starsi respondenci (35 do 64 lat) zgadzali się ze stwierdzeniem, że bycie osobą transplciową jest grzechem (OR=1,78, $p<0,05$).²⁷

Jak w innym przypadkach, fakt posiadania transplciowego znajomego, przyjaciela czy członka rodziny albo bycie osobą transplciową w znacznym stopniu przesądzało o pozytywnym stosunku do osób transplciowych. Wśród osób, które odpowiedziały na te pytania, osoby które są transplciowe lub znają takie osoby znacznie rzadziej twierdziły, że osoby transplciowe są chore psychicznie (OR=0,52, $p<0,05$)²⁸ natomiast znacznie częściej, że są to tak samo będące członkami społeczeństwa jak wszyscy inni (OR=2,09, $p<0,05$),²⁹ że mają specjalną pozycję w społeczeństwie (OR=2,06, $p<0,05$)³⁰, i posiadają wyjątkowe dary duchowe (OR=3,69, $p<0,01$).³¹

Tabela III. Stosunek do tożsamości i roli społecznej osób transplciowych

Proszę wskazać, czy zgadzają się Państwo czy nie zgadzają z każdym z poniższych stwierdzeń na temat osób, które ubierają się i żyją w sposób typowy dla płci innej, niż ta z którą się urodzili.

	Zdecydowanie się zgadzam	Raczej się zgadzam	Raczej się nie zgadzam	Zdecydowanie się nie zgadzam	Nie wiem
Mają rodzaj choroby psychicznej	11,9% (59)	20,0% (100)	22,2% (111)	22,8% (114)	23,2% (116)
Mają rodzaj niepełnosprawności fizycznej	7,9% (39)	21,2% (106)	20,5% (103)	26,0% (130)	24,4% (122)
Popielniają grzech	7,4% (37)	7,9% (39)	19,3% (97)	38,1% (190)	27,3% (136)
Naruszają tradycje mojej kultury	11,3% (57)	19,6% (98)	22,5% (113)	26,2% (131)	20,4% (102)
Są to naturalne przypadki	19,3% (96)	34,7% (174)	12,9% (65)	9,8% (49)	23,3% (117)
Mają specjalną pozycję w społeczeństwie	2,7% (13)	11,5% (58)	26,9% (135)	30,2% (151)	28,6% (143)
Mają wyjątkowe dary duchowe	3,8% (19)	9,8% (49)	20,1% (101)	29,5% (148)	36,7% (183)

²⁵ Wyniki pozostały istotne po uwzględnieniu zmiennych towarzyszących - znajomość osoby transplciowej, młody wiek, niskie dochody (poniżej 3.999 PLN miesięcznie), średni OR=1,86, $p<0,05$.

²⁶ Wyniki nie pozostały istotne po uwzględnieniu zmiennych towarzyszących - znajomość osoby transplciowej, młody wiek (poniżej 35 lat), niskie dochody (poniżej 3.999 PLN miesięcznie), wykształcenie.

²⁷ Wyniki pozostały istotne po uwzględnieniu zmiennych towarzyszących - znajomość osoby transplciowej, płeć, niskie dochody (poniżej 3.999 PLN miesięcznie), średni OR=1,92, $p<0,01$.

²⁸ Wyniki nie pozostały istotne po uwzględnieniu zmiennych towarzyszących - płeć, młody wiek (poniżej 35 lat), niskie dochody (poniżej 3.999 PLN miesięcznie), wykształcenie.

²⁹ Wyniki pozostały istotne po uwzględnieniu zmiennych towarzyszących - płeć, młody wiek (poniżej 35 lat), niskie dochody (poniżej 3.999 PLN miesięcznie), średni OR=2,23, $p<0,05$.

³⁰ Wyniki pozostały istotne po uwzględnieniu zmiennych towarzyszących - płeć, młody wiek (poniżej 35 lat), niskie dochody (poniżej 3.999 PLN miesięcznie), średni OR=1,96, $p<0,05$.

³¹ Wyniki pozostały istotne po uwzględnieniu zmiennych towarzyszących - płeć, młody wiek (poniżej 35 lat), niskie dochody (poniżej 3.999 PLN miesięcznie), średni OR=4,22, $p<0,01$.

WNIOSKI

Z powyższych wyników badań wynika, że w Polsce istnieją solidne podstawy dla poparcia praw osób transpłciowych. W wielu kwestiach poparcie dla praw osób transpłciowych jest większe niż sprzeciw, a niektóre prawa mają poparcie większości, chociażby prawo do ochrony przez państwo przed dyskryminacją, dostęp do operacyjnej korekty płci, możliwość zmiany dokumentów tożsamości wydawanych przez państwo w celu oznaczenia płci, pozytywny stosunek do osób transpłciowych, w tym dominujące przekonanie, nie popełniają grzechu i są osobami tak samo występującymi w społeczeństwie jak inni.

Na pytanie, jakich osób woleliby nie mieć za sąsiadów, współpracowników, nauczycieli, wojskowych, przedstawicieli władzy pochodzących z wyboru, większość respondentów nie wskazała, by miała takie odczucia w stosunku do osób transpłciowych. Jednak większy procent osób wskazywało, że nie chciałyby widzieć w tych rolach osób transpłciowych niż homoseksualnych lub o innych pochodzeniu rasowym/etnicznym. Większe obawy widać też w pytaniach dotyczących opieki nad dziećmi - np. wykonywanie przez osoby transpłciowe zawodu nauczyciela czy prawo tych osób do adopcji dzieci.

Zaobserwowane różnice w poparciu wskazujące, że kobiety i osoby, które znają osoby transpłciowe lub same są transpłciowe są bardziej przychylnie osobom transpłciowym i w większym stopniu popierają ich prawa są zgodne z wnioskami zawartymi w literaturze dotyczącej stosunku opinii publicznej do praw osób transpłciowych. Natomiast wynikający z badań wniosek, że osoby w wieku 16 - 34 lata rzadziej popierają prawo osób transpłciowych do operacyjnej zmiany płci i częściej postrzegają je jako popełniające grzech niż osoby w wieku 35 - 64 lat nie jest często spotykany w literaturze dotyczącej postaw wobec osób transpłciowych. Aby móc odpowiedzieć na pytanie w jakim stopniu poszczególne kohorty wiekowe różnią się pod względem stosunku do osób transpłciowych i ich praw w Polsce, potrzebne byłyby dodatkowe badania i analizy.

AUTOR

Taylor N. T. Brown, M.P.P., jest analitykiem polityki publicznej (Public Policy Analyst) w The Williams Institute w UCLA School of Law.

PODZIĘKOWANIA

Autor pragnie wyrazić wdzięczność następującym osobom: Bianca D. M. Wilson, Rabbi Barbara Zacky Starszy wykładowca polityki publicznej w The Williams Institute, Andrew Park, Dyrektor Programu Międzynarodowego w The Williams Institute, i Kerith J. Conron, Dyrektor ds. badań w The Williams Institute za ich recenzje i cenne uwagi do wstępnych wersji tej publikacji.

Podziękowania także dla Andrew R. Flores, wykładowcy wizytującego The Williams Institute i profesora Mills College, za jego wkład w opracowanie ankiety IPSOS i oryginalnej publikacji Williams Institute, oraz dla Bradley Aranha i Winston Luhur, asystentów badawczych w The Williams Institute, za ich wkład w tę serię raportów.

Autor pragnie również podziękować Wiktorowi Dynarskiemu z Open Society Foundations, oraz Julii Kacie, wiceprezesce Fundacji Trans-Fuzja, za pomoc w korekcie przekładu tego raportu.